ПАМЕТНИКЪТ НА ВАСИЛ АПРИЛОВ

Паметникът на Васил Априлов се намира в северната част на Алеята на Възраждането. Изграден е по решение на настоятелството на комитета "Българско Възраждане" и макар в протокол № 4 от 1 юни 1908 г. да е вписан под №9, по-сетнешните събития разбъркали този ред и паметникът на Априлов се оказал последен в редицата.

Бюст-паметникът на Васил Априлов е изработен през 1936 г. по инициатива и със средства на габровската колония във Варна, наречена "Янтра".

Повод за изграждане на варненския паметник е друг един паметник, посветен на Априлов, открит и осветен в гр. Габрово на 1 ноември 1935 г. пред обновената Априловска гимназия. Той бил построен след национален конкурс, обявен през 1934 г. и спечелен от младия български скулптор Кирил Тодоров, който по това време живеел в Италия. Кирил Тодоров направил този паметник във Вечния град – приключение, от което се завърнал в родината си обсипан със слава и което ще спомена тук заради пряката му връзка с изграждането на варненския бюст-паметник. След обявяването на националния конкурс Кирил Тодоров изпратил от Рим в Габрово своите скици и макети, участвал в конкурса, спечелил го и изработил паметника в Италия за малко повече от една година. Варненските медии от това време проследяват доста подробно етапите на направата на паметника – моделирането на фигурата и на релефите, а на варненския вестник "Черно море" от 2 септември 1935 г. дължим разказа за това как частите на паметника пристигнали в София от Рим и как на 28 септември с.г. пристигнали в Габрово, придружавани от своя автор.

Портрет на Васил Априлов
литография от 1891 г.

ПАМЕТНИКЪТ НА АПРИЛОВ И ИТАЛИЯ

Освен че се превърнал в празник за Габрово, половин година преди това паметникът на Априлов възхитил и най-капризната артистична публика – италианската.

На 12 март 1935 г., деня, когато товарели паметника на Априлов на кораба в Неаполското пристанище, Артуро Ланчелоти – най-признатият италиански художествен критик по това време, автор на три тома студии върху Венецианските международни изложби, публикувал във в-к "Кориере делла сера" статия със заглавие "Паметникът на Априлов и Италия". В нея той пише следното:

"Кирил Тодоров е човек с вяра и кураж, какъвто рядко се среща. Историята на Априловия паметник е епилог на тази негова издръжливост, на тази воля, излята от бронз. Но до завършването на това грандиозно дело – паметника на Априлов, той стигна само със силата на своята дарба и упорита работа, създавайки преди това едно изумително количество бюстове на видни политически мъже, писатели, артисти от България, на много личности от Италия, където живее и работи от началото на своята кариера. Тези портрети са във висша степен индивидуални. В желанието си да твори действително голяма скулптура, Тодоров преживя не малко тревоги, повечето от които финансови.

И за това той се е състезавал в различни конкурси за паметници не само в България, но и в Италия, а всеки знае, че паметника в чест на Берсалиера щеше да го спечели той, ако не беше от българска националност.

Паметникът на Априлов е прекрасен, барелефите – също и той е изпълнен тук, в Италия. Тук при нас, в Рим, в ателието му на ул. "Фламина" той го създаде. С огромна воля, каквато ние не познаваме, той го моделира, той го изля, възкресявайки по този начин времето на Челини, когато скулпторът правеше всичко сам, не можейки и не искайки да търпи чужди ръце в своето дело."

По нататък авторът продължава с възторг: "Надарен с морална сила и физическа издръжливост, Тодоров издълба в дъното на двора една голяма отливалня, обърната към ателието, направи необходимото тя да побере цедилките, гипса, после восъка и най-подире бронза, стопи метала в обемисти казани и всичко това в едно напрегнато състояние, което може да разбере само онзи, който знае на какви шеги е способен разтопеният метал. Но вече паметникът е комплектован, всичките му части са натоварени на кораба в Неапол за София и днес ще отпътува, за да носи в България гласа на Рим. На онзи Рим, който Тодоров така обича, че не можа да се откъсне от него и да отлее паметника в друг град. А за нас италианците това има високо значение, това е дар във висша степен скъп, това ни побратимява с българския скулптор, напоен с духа на римлянството."

Бронзов барелеф от северната страна от паметника на Априлов в Габрово

Паметникът на Априлов в Габрово бил открит изключително тържествено. В деня на откриването в близост до паметника, редом с кмета на Габрово стояли кметът на Варна инж. Янко Мустаков и председателят на Габровската колония във Варна д-р Цонев. След празненството инж. Мустаков тръгнал да разглежда районната електрическа централа при Трявна, после отпътувал за София, за да подпише протокола за заема от 15 000 000 лв., отпуснат на Варна за новия водопровод, а д-р Цонев останал в Габрово. След като разгледал с възхищение великолепния паметник, той поздравил автора и още на място уговорил с него изработката на бюст-паметник на Васил Априлов за Алеята на Възраждането в Приморската градина във Варна. Уточнил също, че паметникът ще бъде платен от Габровската колония.

В Рим Кирил Тодоров се захванал за работа веднага и за няколко месеца, от края на 1935 г. до февруари 1936 г., моделирал и отлял бюста на Априлов. През този период читателите на варненските вестници научавали редовно как и докъде е стигнала работата по техния Васил Априлов. Или най-малкото редовно срещали публикуваната в каре снимка на автора – безгрижно засмян млад човек с едро чело и буйна коса – с надпис над снимката "Нашите големи скулптори". Под снимката обикновено пишело: "Кирил Тодоров, един от най-младите и най-талантливите скулптори у нас, автор на паметника на Априлов в Габрово". На 11 февруари 1936 г. в-к "Черно море" публикувал фотография на готовия бюст на Априлов, надписана, подписана и изпратена му специално от Кирил Тодоров от Рим. Както съобщава текстът отдолу: "Снимката представлява бюста на Априлов, който габровската колония "Янтра" е откупила за поставянето му в Морската градина. Бюстът е изливан в Рим и е изпълнен по нов модел". Което ще рече, че в Рим Кирил Тодоров не е ползвал калъпите от паметника в Габрово, а е моделирал нов бюст, при който, за разлика от габровския паметник, главата е извита към лявото рамо. Междувременно оживлението около името на Васил Априлов във Варна предизвикало силен интерес към личността на просветителя. След срещата на председателя на Габровската колония д-р Цонев с Кирил Тодоров варненските вестници започнали усърдно да разказват интересни моменти от живота на Априлов, споменавайки с респект неговата просветителска и дарителска дейност. Разказват също и за края на неговия живот, споменавайки внушителния паметник, поставен на гроба му.

ПЪРВИ ПАМЕТЕН ЗНАК

В. Априлов починал на 2 октомври 1847 г. в Галац – Румъния, и ковчегът с тленните му останки бил спуснат в зидана гробница под вековен габър в двора на църквата "Св. Параскева". Върху гробницата поставили мраморен паметник висок 3,50 м, представляващ постамент и мраморна колона, увенчана с кръст. Върху лицевата страна на постамента гравирали четири надписа. Първият, най-горният, гласял: "Молилъ Бога пробудить въ Болгарскомъ народъ сочувствие къ славе предковъ и къ судбамъ родины". В средата, с по-големи букви: "Вас. Ев. Априловъ родился въ Габрово 1789 год. скончался Галацъ 1847 октября 2 дня". Под него: "Посвятил себя и свое состояніе образованию Болгаріи". Най-отдолу било написано: "Боже всемогущій! Ниспошли правимъ свое благословеніе!" Същият паметник бил пренесен по-късно в Габрово. В средата на септември 1897 г., в присъствието на комисията и на общинските власти на Галац, гробницата в двора на църквата "Св. Параскева" била отворена, а костите положили в разкошен ковчег, купен от Букурещ от богат фабрикант от български произход.

С различни превозни средства запечатаният ковчег поел от Галац през Браила, Силистра, Русе, Търново, Елена и Дряново за Габрово. На 2 октомври 1897 г., след литургията и опелото пред приготвената гробница в двора на гимназията, г-н Фиков поднесъл венец, държал реч и прочел множество телеграми от цяла България. Върху гроба поставили паметника с четирите надписа, донесен от Галац, за който стана дума по-горе. Вечерта имало вечеринка, на която бил учреден фонд за изграждане на паметник на Васил Априлов, и започнало събирането на средства, което продължило няколко десетилетия.

В АЛЕЯТА НА ВЪЗРАЖДАНЕТО

Докато годините минавали, Кирил Тодоров пораснал, учил в Плевен, през 1928 г. завършил римската Академия за изящни изкуства и останал да живее в Рим. През 1931 г. се завърнал за малко в София, станал придворен скулптор и през 1934 г., участвал в националния конкурс за паметник на Априлов в Габрово. Направил паметника в Рим, открил го в Габрово и веднага захванал паметника на Априлов във Варна. Когато съобщил на секретаря на комитета "Българско Възраждане", че бюстовият портрет и постаментът са "вече приготвени да се поставят на определеното място", във Варна бил избран "комитет от официални граждани и лица, който през летния сезон ще определи и априловска седмица, за да могат при намалени цени по железниците да пристигнат повече гости от провинцията...", както съобщава в-к "Черно море". През септември 1936 г. бюстът и пиедесталите пристигнали заедно с Кирил Тодоров, монтирали ги в северната част на алеята, тържественото му откриване станало на 7 октомври 1936 г. Постаментът е решен строго и пестеливо, издигнат е върху стъпало с квадратно сечение с дължина 1,30 м. Следва квадратната основа с височина 0,43 м, върху която е вдигната монолитна колона с квадратно сечение със страна 0,54 м и височина 1,50 м. Общата височина на паметника е 2,80 м. Не е известно кога са свалени бронзовите букви върху лицевата страна на пиедестала. Понастоящем на тяхно място е поставена плочка с размери 34/40 см с текст: "Василий Евстатиевич Априлов 1789–1847", твърде светла и несъобразена с цвета и стила на паметника.

Варненци били възхитени от виртуозно изработения паметник. Бюстът представлява портрет на В. Априлов на средна възраст с високо чело и стилна прическа. Стилни са и едро моделираните ревери на разкопчания сюртук, високо закопчаното сако, както и шалчето около колосаната яка над папийонката. Чертите на лицето са отпуснати, под арките на мощно изграденото чело очите гледат спокойно, погледът е замислен. Бюстът на големия просветител е висок 0,75 м, заедно с бронзовата плочка, върху която е поставен. Изразът на лицето излъчва аристократизъм и това сякаш отделя портрета на Априлов от останалите възрожденци и революционери, прави го част от историята по един по-особен и изтънчен начин.

Паметникът на Васил Евстатиев Априлов е последният, изграден от комитет "Българско Възраждане". След неговото откриване комитетът прекратил своята дейност, заемайки своето достойно място в паметта и в историята на Варна.